



Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW)

KONINKLIJKE NEDERLANDSE
AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

De comeback van een vak

van der Sijs, N.

published in

NRC Handelsblad
2012

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van der Sijs, N. (2012). De comeback van een vak. *NRC Handelsblad, Wetenschapsbijlage*, 2-2.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

De comeback van een vak

Aan het verzoek van de redactie om het columnistenteam te komen versterken voldoe ik graag – wat is er immers mooier dan anderen deelgenoot te maken van de spannende ontwikkelingen op je vakgebied. Laat ik dat vakgebied even voorstellen. De historische taalkunde onderscheidt zich van de ‘gewone’ taalkunde door de dimensie tijd. Taalverschijnselen – klanken, woorden, zinsbouw, betekenis, constructies – worden over een langere periode bekeken, waardoor veranderingen aan het licht komen. Want niets is immers onveranderlijk, ook de taal niet.

De meeste pubers die zeggen ‘ik pas die broek niet’, worden door hun moeder gecorrigeerd: ‘die broek past je niet’. Behalve als die moeder historisch-taalkundige is. Want zij denkt direct aan vergelijkbare constructies als ik irriteer me of ik mankeer niets, die gebruikt worden naast het irriteert me en mij mankeert niets. En na even peinzen herinnert ze zich de tweede zin van het Middeleeuwse lied ‘Egidius waer bestu bleven’, die luidt ‘Mi lancet na di, gheselle mijn’. Nu zeggen we: ‘Ik verlang naar jou, mijn vriend’. Zo ook zeggen we tegenwoordig ‘ik heb honger’ en niet meer ‘mij hongert’. De vervanging van een onpersoonlijke constructie door een zin waarin de mens zelf het onderwerp is, is al

eeuwen aan de gang. Hier is sprake van een algemene tendens in de ontwikkeling van het Nederlands. Historisch-taalkundigen maken er hun vak van dit soort veranderingen te beschrijven en te verklaren.

Als wetenschappelijke discipline is de historische taalkunde eind achttiende eeuw opgekomen. Toen ontdekte men dat Europese en Indiase talen zoals het Latijn, Grieks, Keltisch en Sanskriet zoveel overeenkomsten bezaten, dat zij wel aan elkaar verwant moesten zijn en terug moesten gaan op een gemeenschappelijke voorouder, die men later het Indo-Europees ging noemen. Die geheimzinnige oertaal was de grote inspiratie voor het onderzoek naar de Indo-Europese taalfamilie. In de negentiende eeuw zochten taalwetenschappers de overeenkomsten in woordenschat, klanken en structuur van de verschillende Indo-Europese talen. Door de talen, en dan met name de oudste geschreven bronnen, met elkaar te vergelijken, konden ze de oertaal reconstrueren.

Heel de negentiende eeuw was taalwetenschap synoniem met historische taalkunde. Ook wanneer men een grammatica van het hedendaagse Nederlands schreef, verwees men voortdurend naar oude talen en naar de oudere vormen van het Nederlands. Het bekendste negentiende-eeuwse voorbeeld is de gezag-

hebbende en vaak herdrukte grammatica die W.G. Brill – broer van de naamgever van de aloude Leidse uitgeverij – in 1846 publiceerde, met daarin onnoemelijk veel verwijzingen naar het Sanskriet, Gotisch, Hebreeuws en de klassieke talen.

Tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw bleef de historische richting in de taalkunde belangrijk. Maar geleidelijk aan ging men de hedendaagse taal steeds meer als een samenhangend systeem onderzoeken zonder rekening te houden met de historische achtergrond.

Een waterscheiding vormt de verschijning van Noam Chomsky’s *Syntactic structures* in 1957, waarmee de zogenaamde generatieve taalkunde zijn intrede deed. Chomsky stelde dat het menselijk taalvermogen aangeboren is en dat met een eindige reeks regels een oneindig aantal zinnen kan worden voortgebracht of genereerd. Die regels zouden volgens Chomsky voor alle talen gelden. Vanaf de jaren zeventig gingen taalkundigen in de hele wereld vol enthousiasme op zoek naar de door Chomsky gepostuleerde Universele Grammatica, en probeerden ze de regels te achterhalen waarmee grammaticale zinnen in hun taal gevormd worden.

Dankzij de Chomskyanen woei er in de taalkunde een broodnodige frisse wind, maar de keerzijde was dat het nieuwe paradigma de rijke



Neerlandici kunnen nu een bul halen met rudimentaire kennis van het Middelnederlands

historische taalkunde naar de marge verdrong, ook in institutioneel opzicht. In de jaren tachtig werden aan allerlei universiteiten historische disciplines als Oudgermaans, Oudkerkslavisch, Gotisch of Oudfries opgeheven. In de jaren daarop, met de studieduurverkortung, sneuvelden bij veel talenstudies de historische vakken helemaal of in ieder geval als verplicht onderdeel: neerlandici kunnen tegenwoordig een bul halen met een heel rudimentaire kennis van het Middelnederlands of het zeventiende-eeuwse Nederlands.

En toen kwam de digitalisering. Vanaf halverwege de jaren negentig zijn bibliotheken, musea en archieven er massaal toe overgegaan hun boeken, tijdschriften, kranten en handschriften op internet te zetten. Zonder hulp van historisch-taalkundigen kunnen moderne lezers veel van die oude teksten niet begrijpen. Het directe gevolg hiervan is de onverwachte comeback van de histori-

sche taalkunde – het kan verkeren, om met de zeventiende-eeuwse Amsterdammer Bredero te spreken.

Uit de opkomst, neergang en verrassende wederopstanding van de historische taalkunde valt een les te leren. De relevantie van een wetenschappelijke discipline blijkt nauw verbonden aan onvoorspelbare maatschappelijke en technologische ontwikkelingen: dertig jaar geleden had niemand kunnen voorspellen dat dankzij grootschalige digitalisering van het Nederlandstalige erfgoed de historische taalkunde weer helemaal *in the picture* zou komen. Dit besef maant tot voorzichtigheid, nu er wederom allerlei bezuinigingen worden doorgevoerd. De ervaring leert dat het heel moeilijk is eenmaal afgebroken kennis later opnieuw op te bouwen.

De digitalisering heeft historisch-taalkundigen een enorme hoeveelheid bronnen en materiaal in handen gegeven: een onderzoeksobject waarvan ze nooit hadden durven dromen. En dit levert prachtige nieuwe resultaten op. Maar die beware ik voor een volgende keer.

Dit is de eerste column van historisch taalkundige Nicoline van der Sijs (1955). Ze is auteur van onder andere het ‘Chronologisch woordenboek’ en ‘Nederlandse woorden wereldwijd’. Ze werkt op het Meertens Instituut.